

BLIOTEKA

91-983-1

16

ANDON

ZAKO

ÇAJUPI

37635





ANDON ZAKO ÇAJUPI

ka shkruar nja dy tregime frëngjisht. Veprimtarinë letrare në gjuhën amtare duket se e nisi në vjetët e fundit të shekullit të kaluar, afërsisht nga viti 1898. Nxitje për këtë veprimtari ka qenë edhe takimi i tij me Naim Frashërin, të cilin, siç dihet Çajupi e nderonte shumë dhe e mbante apostull të atdhetarizmit dhe vjershëtor të madh, siç e mbanin të gjithë shqiptarët patriotë.

Më 1902 doli në dritë përmbledhja e parë poetike e Çajupit: «Baba Tomorri», që u prit me entuzhazëm dhe ndikoi, jo vetëm në zhvillimin e mëtejshëm të letërsisë kombëtare, por edhe në zgjimin dhe forcimin e ndërgjegjes patriotike të shqiptarëve.

Në një letër që i dërgon Asdrenit ai njofton se do të botojë së shpejti përmbledhjen e dytë poetike me titull «Dhjata e vjetër», gjë që nuk u bë n'atë kohë dhe që edhe sot e kësaj dite nuk është bërë, megjithëse dorëshkrimi ndodhet në arshivin e shtetit të R.P.SH. Në këtë përmbledhje poetike Çajupi, krahas çfrytëzimit të motiveve biblike dhe laicizimit të tyre, ka përfshirë edhe mjaft motive drejtpërdrejtë patriotike, liridashëse, hymnizuese të luftës së popullit tonë, etj.

Më 1909, pas kryengritjes së xhonturqëve dhe qëndrimit oportunist të bejlerëve shqiptarë ndaj tyre, Çajupi shkruan panfletën e famëshme «Klubi i Selanikut», në të cilën zbulon fytyrën tradhëtare të krerëve turkofilë dhe satirizon demagogjinë e tyre djallëzore dhe të trashë.

Për kohën e luftës së parë botërore dhe për ngjarjet e asaj kohe në Shqipëri dihet se Çajupi përgatiti përmbledhjen poetike «Këngë dhe vome», po gjer më sot, përveç titullit nuk ka dalë në dritë asgjë prej kësaj vepre. Më 1921 ai boton vëllimin me përkthime e përshtatje prej fabulave të La Fontenit, kurse më 1922 vëllimin «Lulet e Hindit» me përkthime e përshtatje nga poezia sanskrite.

Ndërkaq Çajupi nuk i ndahet lëvizjes patriotike dhe

demokratike të bashkatdhetarëve brënda e jashtë vëndit. Ai është ndër të parët prej patriotëve shqiptarë t'Egjyptit, që i dërgojnë një memorandum Konferencës së Londrës, kurse më 1920-1924 poeti mban anën e lëvizjes demokratike dhe pati guximin të dënojë ashpër e me kohë vendosjen e regjimit monarqik në Shqipëri (1928).

Çajupi është edhe një ndër pionierët e dramaturgjisë shqiptare. Përveç komedisë në vargje «Katërmbëdhjetë vjeç dhëndër» ai ka shkruar tragjedinë «Burri i dheut» (1908) dhe ka përshtatur e shqiptarizuar komedinë me një akt «Pas vdekjes», e cila sikurse pamfleta «Klubi i Selanikut» satirizon bejlerët filoturq. Ndër veprat e panjohura të poetit figurojnë edhe drama «Detyra» së bashku me dy vëllime vjershash e fabulash të përshtatura.

Vepra letrare e Çajupit zë një vënd nderi në historinë e lëvizjes çlirimtare të popullit tonë, si shprehëse e idealeve liridashëse e demokratike të masave punonjëse. Ajo zë vënd me rëndësi në historinë e letërsisë shqipe, si një hap i rëndësishëm drejt realizmit; për karakterin thellësisht popullor, për spontaneitetin poetik dhe për veçoritë e shquara artistike të saj.

Andon Zako-Çajupi vdiq në Heliopol t'Egjyptit më 1930.

MËMËDHEU*)

Mëmëdhe quhetë toka,
ku më ka rënurë koka,
ku kam dashur mëm' e atë,
ku më njeh dhe gur' i thatë,
ku kam pasurë shtëpinë,
ku ka njojtur Perëndinë,
strëgjyshët ku kanë qënë
dhe varret q'i kanë vënë,
ku jam rritur me thërime,
ku kam folur gjuhën time,
ku kam fis e ku kam farë,
ku kam qeshur, ku kam qarë,
ku rroj me gas e me shpresë,
ku kam dëshirë të vdesë.

*) Prej vjershës «Mëmëdhe» deri tek vjersha «Misiri» përfshihen krijime që poeti i ka botuar në vëllimin «Baba Tomorri».

SHQIPËTAR!

Shqipërin' e mori Turku,
i vu zjarr!
Shqipëtar, mos rri po duku,
shqipëtar!

Mjaft punove për të tjerë,
o fatkeq!
Kujto vëndë tek ke lerë
dhe tek heq.

Të ka bërë Perëndia
luftëtar,
si s'të lodhi robëria,
shqipëtar!

Erdhi dita të ngrësh kokë,
të kërkosh
lirinë; bashkë me shokë
të lëftosh!

Mos bëni si kini bërë
gjer më dje,
po të lëftoni të tërë
për Atdhe.

Pësëqint vjet kemi rruar
me pahir,
lidhurë nga këmb' e duar
me zinxhir!...

Muslyman' e të krishterë
jemi keq!
Të ngrihemi që të tërë,
djem e pleq!

Të ngrihemi të dëftojmë
trimëri;
ja të vdesim, ja të rrojmë
për liri!

O moj Shoipëriz' e dashur,
Mëmëdhe,
të shoh' me buzë të plasur,
si më sheh.

U shkretove anëmbanë,
Shqipëri,
se shqiptarëtë s'kanë
dashuri.

Gjithë djemtë që ke qarë
dhe mban zi,
për Morenë janë vrarë,
për Turqi!

Çvish rrobat e robërisë,
mëmëdhe,
vish armët e Trimërisë
se ke ne!

SULLTANI

Jam Sulltan, mbret i vërtetë,
shoq të tjerë s'kam në jetë;
gjakëtor e zëmërderr,
nga frika më bëjnë nder!
Dola nga fund' i Azisë
si rrebesh' i Perëndisë:
vrava, preva e shkretova,
botën me gjak e mbulova!
Kur zotova Anadollë,
erdha mora dhe Stambollë,
njerzit i shkova në thikë!
Dhe kush mbeti, rron me frikë!..
Jam i keq si egërsirë!
Të urtët janë të mirë:
dua të quhem i marrë,
po puna të vejë mbarë.
Thera grekër e bullgarë,
thera ermenët e mjerë,
egërsirë si ariu,
me fytyrë si njeriu,
më dërgoi Perëndia
që të vuaj'njerëzia!
Evropa që më shukon,
të më bëjë gjë s'guxon,
se ka mejtime të tjera ...
Prisha, vrava, preva, thera!

Bëra, . . . po ç'nukë kam bërë?
Prisha botënë të tërë!
Mysliman' e të krishterë
kam dërguar n'atë jetë
më tepër se ç'vdiqnë vetë!
Jam i zoti, rroj me pallë,
s'dua të shoh njerz të gjallë!
Nat' e ditë gjak kërkoj,
pa pirë gjak s'mund të rroj!
Dhe tani q'u bëshë plak,
nukë mund të fryhem gjak!
Ata që kam nënë zgjedhë,
me dorë time t'i vrasë,
të pijë gjakn' e rajasë!
Pse s'u bë nga Perëndia
me një kokë njerëzia
që ta presë menjëherë?
Të mos mbeteshin të tjerë!
Të mbetej dheu i shkretë,
se dojë të rrojë vetë:
me egërsira të rrojë,
pa frikë të mbretërojë,
se më duan e i dua,
jemi një gjak e një sua!
S'lashë njeri pa të keq!
Gra e burra, djem e pleq,
dridhenë kur më kujtojnë;
mëmatë më mallëkojnë,
më mallëkojnë të vatë
edhe qainë dit' e natë!
Qajnë! Po kush nukë qa?
Qajnë burra, qajnë gra,
qajnë maletë për pyje,
qajnë fushatë për lule! . . .